

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY

OLBA XXVI

(Ayrıbasım / Offprint)

KAAM YAYINLARI

OLBA

XXVI

© 2018 Mersin Üniversitesi/Türkiye

ISSN 1301 7667

Yayıncı Sertifika No: 18698

OLBA dergisi;

ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST

ve

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir. Makalelerdeki görüş, düşünce ve bilimsel değerlendirmelerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

The articles are evaluated by referees. The legal responsibility of the ideas, opinions and scientific evaluations are carried by the author.

OLBA dergisi, Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.

Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.

Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of the Mersin University

(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.

Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the Mersin University

(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.

Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Dr. Öğr. Üyesi Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:

Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül

Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri

Other Correspondance Addresses

Tel: +90 324 361 00 01 • 14730 / 14734

Fax: +90 324 361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

www.olba.mersin.edu.tr

e-mail: sdurugonul@gmail.com

Baskı / Printed by

Son Söz Gazete Matbaa Yay. Kırt. Ltd. Şti.

İvedik OSB. 1341. Cadde No. 56 Yenimahalle/ANKARA

Tel: +90 312 394 57 71 • Sertifika No: 18698

Grafik / Graphic

Digilife Dijital Basım Yay. Tan. ve Org. Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Güvenevler Mah. 1937 Sk. No.33 Yenişehir / MERSİN

Tel: +90 324 231 14 16 www.digilifemersin.com

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM) YAYINLARI-XXVI

MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY (KAAM)-XXVI

Editörler

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

OLBA Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Marion MEYER (Viyana Üniversitesi)
Prof. Dr. Susan ROTROFF (Washington Üniversitesi)
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. İ. Hakan MERT (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Eda AKYÜREK-ŞAHİN (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Yelda OLCA Y-UC KAN (Anadolu Üniversitesi)

MERSİN

2018

İçindekiler / Contents

Işıl Demirtaş <i>Güvercinkayası “Coba” Tipi Tarazlı Kâseleri</i> (“Coba” Type Scraped Bowls at Güvercinkayası)	1
Mahmut Bilge Baştürk - Meltem Doğan-Alparslan <i>A New Hieroglyphic Seal from Şarhöyük</i> (Şarhöyük’te Bulunan Yeni Bir Hiyeroglifli Mühür)	31
Kurtuluş Kıymet <i>Salat Tepe Ritüellerine İlişkin Bulguların Hitit-Hurri Metinleri ile Karşılaştırılması</i> (Comparison of Salat Tepe Ritual Contexts with Hittite-Hurrian Ritual Texts)	41
Ayşe F. Erol– Ertaç Yıldırım <i>Ordu/Fatsa Cıngirt Kayası Kazısı Bronz Buluntuları</i> (Bronze Finds from Ordu/Fatsa Cıngirt Kayası Excavations)	97
Mehmet Gürbüzler <i>Late Roman Pottery From a Building in Klazomenai</i> (Klazomenai’de Bir Yapıdan Ele Geçen Geç Roma Seramikleri)	135
Emre Okan - Cenker Atila - Ali Akın Akyol <i>The Greco-Italic Amphorae Found on Maltepe Tumulus in Phocaea</i> (Phokaia Maltepe Tümülüsünde Bulunan Greko-İtalik Amphoralar)	177
Polat Ulusoy <i>Klazomenai Asty’sünde Bulunmuş Arkaik Dönem Yapı ve Anıtlara Ait Parçalar ve Kutsal Alanların İncelenmesi</i> (Research on Fragments of Archaic Period Structure and Monument Found at Asty of Klazomenai and Sanctuaries)	215
Rahşan Tamsü-Polat <i>Yazılıkaya/Midas Vadisi Akpara Kale Mezarları</i> (Yazilikaya/Midas Valley Akpara Kale Tombs)	261
Aytekin Erdoğan - Sabri Arıcı <i>Tripolis’de Bulunmuş Çocuk Dionysos Heykeli</i> (Die Statue des Kind Dionysos aus Tripolis)	285

S. Yücel Şenyurt - Serra Durugönül <i>Kurul (Ordu) Kalesi'nde Bir Kybele Heykeli</i> <i>(A Cybele Statue in the Fortress of Kurul (Ordu))</i>	305
Ayşe Aydın <i>Ödemiş Müzesi'ndeki Lahit</i> <i>(A Sarcophagus in the Museum of Ödemiş)</i>	345
Selda Yeni - Fatma Avcu - N. Eda Akyürek Şahin <i>Mysia Bölgesi'nden Beş Yeni Mezar Epigramı</i> <i>(Five New Grave Epigrams from Mysia)</i>	369
Hüseyin Uzunoglu <i>On the Use of "ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΕΙΝ" in Building Inscriptions</i> <i>(Yapı Yazıtlarında κατασκευάζειν Fiilinin Kullanımı Üzerine)</i>	387
M. Ertan Yıldız <i>Tlos'tan İki Yeni Mezar Yazıtı</i> <i>(Zwei Neue Inschriften aus Tlos)</i>	405
Yadigar Doğan - Fatma Avcu <i>Nallıhan ve Çevresinden Yeni Yazıtlar II</i> <i>(New Inscriptions From Nallıhan and its Vicinity II)</i>	415

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI ‘OLBA’

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez basılır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. 1998 yılından bu yana basılan Olba; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu’ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Antropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nüvizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi alanlarında yazılmış makaleleri kapsamaktadır.

Yayın İlkeleri

1. a. Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.
b. Metin 10 punto; özet, dipnot, katalog ve bibliyografya 9 punto olmak üzere, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.
c. Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
d. Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Noktalama (tireler) işaretlerinde dikkat edilecek hususlar:
  - a. Metin içinde her cümlelin ortasındaki virgülden ve sonundaki noktadan sonra bir tab boşluk bırakılmalıdır.
  - b. Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretlerinden önce yer almalıdır.
  - c. Metin içinde yer alan “fig.” ibareleri, küçük harf ile ve parantez içinde verilmeli; fig. ibaresinin noktasından sonra bir tab boşluk bırakılmalı (fig. 3); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalı (fig. 2-4). Ardışık değilse, sayılar arasına nokta ve bir tab boşluk bırakılmalıdır (fig. 2. 5).
  - d. Ayrıca bibliyografya ve kısaltmalar kısmında bir yazar, iki soyadı taşıyorsa

soyadları arasında boşluk bırakmaksızın kısa tire kullanılmalıdır (Dentzer-Feydy); bir makale birden fazla yazarlı ise her yazardan sonra bir boşluk, ardından uzun tire ve yine boşluktan sonra diğer yazarın soyadı gelmelidir (Hagel – Tomaschitz).

3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork.

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, 162, res. 217.

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, 9, lev.1.

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	Bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).

5. Word dökümanına gömülü olarak gönderilen figürler kullanılmamaktadır. Figürlerin

mutlaka sayfada kullanılması gereken büyüklükte ve en az 300 pixel/inch çözünürlükte, photoshop tif veya jpeg formatında gönderilmesi gerekmektedir. Adobe illustrator programında çalışılmış çizimler Adobe illustrator formatında da gönderilebilir. Farklı vektörel programlarda çalışılan çizimler photoshop formatına çevrelemiyorsa pdf olarak gönderilebilir. Bu formatların dışındaki formatlarda gönderilmiş figürler kabul edilmeyecektir.

6. Figürler CD'ye yüklenmelidir ve ayrıca figür düzenlemesi örneği (layout) PDF olarak yapılarak burada yer almalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir.
11. Özeti altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Metnin word ve pdf formatlarında kaydı ile figürlerin kopyalandığı iki adet CD (biri yedek) ile birlikte bir orijinal ve bir kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı gönderilmelidir.
13. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD'ye yüklenerek yollanmalıdır.

MERSIN UNIVERSITY
‘RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY’
JOURNAL ‘OLBA’

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal ‘Olba’, being published since 1998 by the ‘Research Center of Cilician Archeology’ of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on antropology, prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology of Asia Minor, the Mediterranean region and the Near East.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in Word programs.
b. The text should be written in 10 puntos; the abstract, footnotes, catalogue and bibliography in 9 puntos ‘Times New Roman’ (for PC and for Macintosh).
c. Footnotes should take place at the bottom of the page in continous numbering.
d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Punctuation (hyphen) Marks:
  - a. One space should be given after the comma in the sentence and after the dot at the end of the sentence.
  - b. The footnote numbering within the sentence in the text, should take place before the comma in the sentence or before the dot at the end of the sentence.
  - c. The indication fig.:
    - * It should be set in brackets and one space should be given after the dot (fig. 3);
    - * If many figures in sequence are to be indicated, a short hyphen without

space between the beginning and last numbers should be placed (fig. 2-4); if these are not in sequence, a dot and space should be given between the numbers (fig. 2. 5).

- d) In the bibliography and abbreviations, if the author has two family names, a short hyphen without leaving space should be used (Dentzer-Feydy); if the article is written by two or more authors, after each author a space, a long hyphen and again a space should be left before the family name of the next author (Hagel – Tomaschitz).
3. The ‘Bibliography’ and ‘Abbreviations’ should take part at the end of the article. The ‘Abbreviations’ used in the footnotes should be explained in the ‘Bibliography’ part. The bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977   Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliography (for articles):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII.

Footnotes (for books):

Richter 1977, 162, fig. 217.

Footnotes (for articles):

Oppenheim 1973, 9, pl.1.

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an author that has just been mentioned
ff	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographies, drawings and maps only the abbreviation ‘fig.’ should be used

in continuous numbering (remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviation should not be used).

5. Figures, embedded in Word documents can not be used. Figures have to be in the length in which they will be used in the page, being at least 300 pixel/inch, in photoshop tif or jpeg format. Drawings in adobe illustrator can be sent in this format. Drawings in other vectoral programs can be sent in pdf if they can't be converted to photoshop. Figures sent in other formats will not be accepted.
6. Figures should be loaded to a CD and a layout of them as PDF should also be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.
12. The text in word and pdf formats as well as the figures should be loaded in two different CD's; furthermore should be sent, twice the printed version of the text and figures.
13. Special fonts should be loaded to the CD.

TRİPOLİS'DE BULUNMUŞ ÇOCUK DIONYSOS HEYKELİ

Aytekin ERDOĞAN – Sabri ARICI *

ZUSAMMENFASSUNG

Die Statue des Kind Dionysos aus Tripolis

In dieser Studie wird die Statue des Kind Dionysos, die in den Tripolis-Ausgrabungen des Jahres 2007 gefunden wurde, untersucht. Dionysos ist hier an einen Panther angelehnt zu sehen. Die Gruppe ist in Marmor hergestellt. Das Ziel dieses Artikels liegt darin, diese Statue vorzustellen; zu diskutieren, ob diese Kind-Statue als Dionysos zu identifizieren ist; die Statue mit ähnlichen Beispielen zu vergleichen; sie zu datieren und den Zweck der Herstellung vorzulegen. Tripolis liegt an der Kreuzung der antiken Städte Lydien, Phrygien und Karien, am Rande des Flusses Maiandros/ Großer Mäander. Die Stadt erlebte ihre glorreichste Zeit in der Römerzeit. Die Statue des Kind Dionysos muss während dieser Zeit angefertigt worden sein. Die Statue wurde während der Ausgrabungen in 2007, an der Mauer eines späteren Gebäudes entdeckt. Dionysos ist hier, in einer dem Panther hinblickenden Position dargestellt. Die Statue ist oberhalb der Taille nicht erhalten geblieben. Aufgrund der Haltung, der Bewegung der Arme und der Spuren auf dem Panther ist zu entnehmen, dass er in einer Hand einen thyrsos hält und mit der anderen Hand den Panther berührt. Die Studie versuchte zuerst Beweise dafür zu liefern, dass die Kinderstatue Dionysos verkörpert. Die frühesten Darstellungen von Dionysos reichen bis ins 7. Jahrhundert v.Chr. zurück. Insbesondere auf den attischen Vasen gehört dieses Thema zwischen dem 6. und 4. Jahrhundert v. Chr. zu den am häufigsten behandelten Themen. Der Anblick von Raubtieren in der Nähe von Dionysos ist vor allem in den Darstellungen von Gigantomahky auf den attischen Keramiken ab 560 v.Chr. zu finden. Dionysos, dessen Bild sich seit 520 v. Chr. verändert hat, ist nunmehr auf einem Wagen (meistens zusammen mit Ariadne) zu sehen. Die intensivsten Darstellungen sind innerhalb der hellenistischen und römischen Zeit anzutreffen. In dieser Zeit wird Dionysos besonders auf den Mosaiken als Kind, Jugendlicher oder im Erwachsenenalter dargestellt, der auf einen Panther, einen Löwen, einen Tiger oder einen Leopard reitet oder sich an ihn anlehnt. Vom 1. Jahrhundert v. Chr. bis zum 5. Jahrhundert n.Chr., besonders zwischen dem 2.-3. Jahrhundert n. Chr. wurde im mediterranen Raum, das Kind Dionysos sowohl mit Raubtieren (Panther, Löwe, Tiger oder Leopard) als auch alleine dargestellt. Aus dem ikonografischen und

* Dr. Öğr. Üyesi Aytekin Erdoğan, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Bornova/İzmir.
E-posta: erdogan105@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Sabri Arıcı, Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü Yenişehir/
Mersin. E-posta: sabriarici@mersin.edu.tr.

Almanca özeti için Dr. Canan Ayhan Erdoğan'a teşekkür ederiz

stilistischen Aspekt betrachtet, wurde eines der vergleichbar nahesten Beispiele des Kind Dionysos' wieder in Tripolis gefunden. G. Weber, der im späten 19. Jahrhundert in der Region Forschungen machte, spricht von einem Eros-Relief in Tripolis. Unter anderen sind ähnliche Darstellungen auch im Bardo-Museum in Tunesien und im Metropolitan Museum in New York zu sehen. Jedoch wird Dionysos in den genannten Beispielen als eine erwachsene Person gezeigt. Außer den Statuen begegnen uns andere ähnliche Beispiele meist auf Sarkophagen und Mosaiken. Diese Beispiele gehören hauptsächlich in die hellenistische und römische Zeit. Um die antike Stadt Tripolis herum befinden sich bedeutende Zentren der Bildhauerei wie Tralleis, Aphrodisias, Hierapolis, Philadelphia und Dokimeion. Wahrscheinlich ist Tripolis ein von diesen Städten inspiriertes lokales Zentrum. Diese, hier behandelte Gruppe ist ein einzigartiges Werk. Aus diesem Grund ist es nicht möglich, ikonographisch und stilistisch identische Vergleichsbeispiele zu finden und dieses Stück genau zu datieren. Es wurden jedoch hier ähnliche Beispiele und archäologische Materialien aus dem Fundbereich herangezogen um die Herstellungszeit des Werkes einigermaßen bestimmen zu können.

Schlüsselwörter: Tripolis, Statue, Kind Dionysos, Panther, Thyrsos, Römische Zeit.

ÖZ

Bu çalışmada, Tripolis'de 2007 yılında yapılan kazılarda ele geçmiş olan çocuk Dionysos heykeli incelenecektir. Dionysos burada bir panter heykeline dayanmış durumda gösterilmektedir. Çalışmanın amacı heykelin tanıtılması, çocuk heykelinin Dionysos'a ait olup olmadığının incelenmesi, benzerleriyle karşılaştırılması, tarihlendirilmesi ve yapılış amacının ortaya konmasıdır. Tripolis antik kenti Lydia, Phrygia ve Karia bölgelerinin birleştiği nokta üzerinde, Maiandros/Büyük Menderes nehrinin kıyısında konumlanmıştır. Kent en görkemli dönemini Roma Dönemi'nde yaşamıştır. Çocuk Dionysos heykeli bu dönemde yapılmış olmalıdır. Heykel, 2007 yılı kazı çalışmaları sırasında daha geç döneme ait bir yapının duvarında tekrar kullanılmış durumda ele geçmiştir. Mermerden yapılmış olan heykel grubu, dişi bir panter ile ona yaslanmış durumda çocuk Dionysos'tan oluşmaktadır. Dionysos burada pantere doğru bakar durumda gösterilmiştir. Heykelin belinden yukarısı korunmamıştır. Duruşu, kollarının hareketi ve panter üzerindeki izlerden bir elinde thyrsos tuttuğu, diğer eliyle de panterin başına dokunduğu anlaşılmaktadır. Çalışmada, öncelikle çocuk heykelinin Dionysos olduğuna ilişkin kanıtlar sunulmaya çalışılmıştır. Hellen dünyasında Dionysos ile ilgili en erken betimlemeler MÖ 7. Yüzyıla kadar inmektedir. Özellikle MÖ 6. ve 4. yüzyıllar arasında Attika vazolarında en sık işlene konuların arasında gelmektedir. Yırtıcı hayvanların Dionysos'un yanında görülmeleri MÖ 560 yılından itibaren Attika seramiklerinde Gigantomahy tasvirlerinde karşımıza çıkmaktadır. MÖ 520 yılından itibaren de imaj değişikliğine uğrayan Dionysos, artık araba üzerinde (genellikle Ariadne ile birlikte) görülmeye başlanmıştır. En yoğun gösterimi ise Hellenistik Dönem içerisinde ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde görmekteyiz. Burada Dionysos özellikle mozaikler üzerinde daha çok çocuk, ergen veya yetişkin biri olarak panter, aslan, kaplan ya da leopara binmiş/yaslanmış şekilde gösterilmektedir. MÖ 1. yüzyıldan, 5. yüzyıla kadar, özellikle MÖ 2-3. Yüzyıllar arasında Akdeniz dünyasında gerek yırtıcı hayvanlarda (panter, aslan, kaplan veya leopar), gerekse tek başına çocuk Dionysos tasvirleri yapılmıştır. Çocuk Dionysos'un ikonografik ve stilistik açıdan en yakın ben-

zer örneklerinden biri, yine Tripolis’de bulunmuştur. 19. yüzyılın sonlarında bölgede araştırmalar yapmış olan G. Weber, Tripolis’te bulunan bir Eros kabartmasından söz etmektedir. Bu eser alçak kabartma olarak mermer bir blok üzerine yapılmış olup, oldukça kaliteli bir işçiliğe sahiptir. Weber kabartmada panter üzerine binmiş bir Eros’dan söz etmektedir. Bunun dışında yine benzer tasvirler arasında Tunus/Bardo müzesinde ve New York Metropolitan Müzesi’nde bulunmaktadır. Ancak söz konusu örneklerde Dionysos yetişkin olarak görülmektedir. Heykel dışında, benzer diğer örneklerle sıkça lahitler ve mozaikler üzerinde rastlıyoruz. Bu örnekler daha çok Hellenistik ve Roma Dönemi’nde karşımıza çıkmaktadır. Tripolis antik kentinin çevresinde Tralleis, Aphrodisias, Hierapolis, Philadelphia ve Dokimeion gibi önemli heykel üretim merkezleri bulunmaktadır. Muhtemelen Tripolis bu kentlerden etkilenmiş yerel bir merkezdir. Tripolis Çocuk Dionysos heykeli ünik bir eserdir. Bu nedenle bire bir olarak ikonografik ve stilistik açıdan benzer örneklerle karşılaştırılması ve tarihlendirilmesi mümkün değildir. Ancak bulunduğu alandan ele geçen arkeolojik malzemeler ve yakın benzerlikteki örneklerden yararlanılarak eserin tarihlendirilmesine çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tripolis, Heykel, Çocuk Dionysos, Panter, Thrysos, Roma Dönemi.

Bir panter ile buna yarı binmiş olan “Çocuk Dionysos” heykeli (fig. 1-7) Tripolis’de¹, bulunmuştur. 2007 yılı kazı çalışmalarında, Roma Yolu’nun, güneybatı-2 açmasındaki mekanın güneydoğu köşesindeki dolgu toprağının içinden çıkarılmıştır². Bu alandaki kazıda, 184,48 - 184,24 cm kodunda, Güneybatı-1 açmasını oluşturan mekanın doğu duvarının güney bölümünde, eserin Geç Antik Çağ’da yapıldığı düşünülen duvarda yapı taşı olarak (devşirme) kullanıldığı ve sonra mekanın içine düştüğü tespit edilmiştir. Kazı envanter tutanaklarında 2 numara ile kayıt altına alınan eser, şu an Denizli Arkeoloji Müzesi’nde yer almaktadır. Malzemesi, mermerdir.

Çocuk ve panter tek blok mermerden yapılmıştır (fig. 1-7). Bir kaideye sahiptir. Kaide, 50,5 x 17,5 cm ebatlarındadır. Çocuk heykelinin yüksekliği, 39,3 cm’dir. Panter ise 43 cm yüksekliğindedir. Çocuk heykelinin belden üst kısmı korunamamıştır. Belden aşağı kısmında ise, sol ayağı sağ ayağının üstündedir. Bu figürün

1 Ramsay 1890, 49; Ramsay 1895, 234; Jones 1971, 42-43; Habicht 1975, 64; Cohen 1995, 200-201; Üreten 2006, 941-949; Erdoğan 2012, 314-332; Duman 2013, 179-200; Duman 2017, 1-16; Maiandros/Büyük Menderes Nehri’nin batı kıyısında ve Lydia, Phrygia ve Karia sınırlarının birleştiği bölgededir. Tripolis, günümüzde Denizli’nin Buldan İlçesi, Yenicekent beldesi sınırları içinde olup, Lykos (Çürüksu) vadisinin batısında kalmaktadır. En erken yerleşimi Hellenistik Dönem’de başlayan kent, özellikle MS II. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamıştır. Tripolis önemli bir ticaret yolu üzerinde bulunmasından dolayı, tarımın yanı sıra ticaret kenti olarak da önem kazanmıştır. Augustus döneminde (MÖ 27-MS 14), geniş sınırlara sahip olan Sardis conventus’unda yer alan kent, ardından Flaviuslar döneminde (MS 69-96) Apameia conventus’u içinde yer almıştır. Tripolis, MS 325 yılında, Nikaia Konsülü’nde piskoposluk seviyesinde temsil edilmiş olup, ardından Bizans Dönemi’nde ise Kent, küçülerek Sardis metropolitliğine bağlı bir piskoposluk merkezi olmuştur.

2 Tripolis antik kenti, 2007 yılında Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nden Yrd. Doç. Dr. Aytekin Erdoğan’nın bilimsel danışmanlığında, Denizli Müzesi başkanlığında kazılmıştır. Erdoğan – Çörtük 2009, 120.

bacak kalınlığına bakıldığında, dolgun bir vücut yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayak parmakları kırık durumdadır. Ayak bileğinin kalınlığı dikkat çekmektedir. Heykel üzerinde yer yer küçük aşınma izleri görülmektedir. Çocuğun göbek deliği çok belirgindir. Ayaklarının yakınındaki bir noktada (çocuk heykeline göre sağda) bulunmakta olan iz, heykelin yapıldığı dönemde, çocuk heykelinin sağ elinde bir çeşit asa (*thyrsos*) tuttuğunu düşündürmektedir (fig. 8). Bu asanın (*thyrsos*) duruş yönünü belirten, panterin kalçasında bulunan bir iz de bulunmaktadır (fig.6) .

Panterin dişi olduğu çok belirgindir. Hayvanın sol ayağının ön bölümü kırık ve eksiktir. Burun kısmı, sağ ön ayağı ve yere uzanan kuyruğunun üst bölümü kırık ve eksiktir. Boynunda asma yapraklarından oluşan bir çelenk bulunmaktadır (fig. 3-4). Çok kırık bulunsa da, ağzı açık olan panterin başının yönünün çocuğa yönelik olduğu anlaşılmaktadır (fig. 7). Panterin gözlerindeki çukurluk belirgindir (fig. 5). Ön ayaklarının arkasında ve sırtında tüyleri bulunmaktadır. Sağ yan kısmı ve ön kısmının bir bölümü kırık ve eksiktir. Panter küçük bir adım atar vaziyettedir. Ayrıca gövdenin altında bir destek yer almaktadır. Her iki figür de bir kaide üzerinde durmaktadır. Panterin arkasındaki kaidenin uçları yuvarlatılmış durumdadır. Kaidenin arka ve yan kısımları düzeltilmiştir. Heykelin arka bölümü kabaca işlenmiştir (fig. 6). Arkadaki murç izleri çok belirgindir (fig. 2).

İkonografik Kökeni

Tripolis heykelindeki panterin boyun çevresinde yer alan asma çelengi ve çocuğun muhtemelen tuttuğu *thyrsos*, Tripolis heykel grubundaki çocuğun Dionysos olduğuna işaret etmektedir³. Aşağıda açıklanacak örnekler ele alınırken, Tripolis heykeline çok benzeyen örneklerin sayısı son derece az olduğundan, bunun yanında özellikle panter, leopar, kaplan veya aslan gibi yırtıcı hayvanların üstünde ata binmiş şekilde betimlenen “Çocuk Dionysos” heykel örnekleri de değerlendirmeye alınmıştır.

Dionysos ile ilgili en erken betimlemeler MÖ 7. yüzyıla kadar inmektedir⁴. Özellikle MÖ 6.-4. yüzyıllar arasında Attika vazolarında en sık işlenen konuların başında gelmektedir⁵. Yırtıcı hayvanların Dionysos’un yanında görülmeleri ise, MÖ 560 yılından itibaren Attika seramiklerinde *Gigantomakhy* tasvirlerinde karşımıza çıkmaktadır. MÖ 520 yılından itibaren de imaj değişikliğine uğrayan Dionysos, artık araba üstünde (yanında genellikle Ariadne bulunur) görülmeye başlamıştır⁶. Hellenistik ve Roma Dönemi’nde ise, özellikle mozaiklerde başta çocuk olmak üzere, ergen veya yetişkin bir kişi şeklinde panter, aslan, kaplan ve leopar gibi yırtıcı hayvanlara binmiş veya yaslanmış şekilde Dionysos tasvirleri karşımıza çıkmaktadır. Sözü edilen hayvanların özellikle tercih edilmesinin Dionysos’un doğulu bir tanrı olma özelliği veya Maenad/Bakkha’ların hayvan versiyonu olarak yorumlanmasından kaynaklandığı ileri

3 Dionysos özellikleri, atribuları ve mitolojisi hakkında bk. Gasparri 1986, 414-516

4 Carpenter 1986, 68-75; Isler-Kerényi 2007, 6.

5 Carpenter 2002, 37.

6 Carpenter 1986 69.

sürülmektedir⁷. Dionysos ile birlikte görülen yırtıcı hayvanların türleri ve cinsiyeti konusundaki açıklamalar her zaman tartışmalıdır. Ancak Roma ikonografisinde (mozaik, kabartma ve fresk) yoğunluk olarak hayvanlarda dişiliğin en azından ön planda olduğu ve Dionysos’u koruyan bir düşüncenin eseri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, yırtıcı hayvanların başının Dionysos’a doğru yönelmesi, bunun Tanrı’ya olan saygının bir göstergesi veya Tanrı sayesinde hayvanın sakinleştiği öne sürülmektedir⁸.

MÖ 1. yüzyıldan MS 5. yüzyıla kadar, özellikle MS 2.-3. yüzyıllar arasında Akdeniz dünyasında gerek yırtıcı hayvanlarla (panter, aslan, kaplan ve leopar) gerekse de tek başına “Çocuk Dionysos” tasvirleri yapılmıştır⁹. Hellenistik Dönemi’nin başlarında yaygın olan tombul görünümlü çocuk heykellerinin¹⁰ kopyaları veya bunun varyasyonları Roma Dönemi’nde sıkça karşımıza çıkmaktadır¹¹.

Tripolis eserine benzer en yakın örnek, yine Tripolis’de kabartma olarak bulunmuştur. 19. yüzyılın sonlarında araştırmalar yapmış olan G. Weber, Tripolis’de bulunan alçak bir kabartma şeklinde yapılmış mermer blok üzerinde oldukça kaliteli bir işçilik gösteren panter üzerindeki bir Eros (?) betimlemesinden söz etmektedir¹². “Çocuk Dionysos” heykelinden farklı olarak G. Weber’in sözünü ettiği bu kabartmada Eros (?), panterin üstünde tam olarak ata binmiş gibi tasvir edilmiştir. Bu kabartma yukarıdaki heykele çok benzemektedir. Söz konusu kabartmada panterin boynunda, 2007 kazılarında ele geçmiş olan heykeldeki gibi, asma yapraklarından yapılmış bir çelenk bulunmaktadır. Eros’un (?) eli bu çelenge uzanmış durumda görülmektedir. Sol kolu ise göğüs hizasında hafif kırılmış, sol elinde, bir asa tutmaktadır ve uç kısmında düğümlemiş bir kuşak türü bulunmaktadır. Asanın uç kısmının topuz gibi iri olması sebebiyle bir çeşit *thyrsos*u anımsatmaktadır. Kabartmadaki Eros (?) olarak tanımlanmış çocuk figürü tıpkı yukarıdaki “Çocuk Dionysos” heykelindeki gibi göbek deliği belirgin, vücudu dolgun ve iridir. Yüz kısmı iyi korunamamış olup, saçları muhtemelen asma yapraklı olup, kıvrıkcık, dalgalı ve hacimlidir. Panterin baş kısmı korunamamıştır. Kabartmadaki panter başını arkaya çevirerek Eros’a (?) bakmaktadır. Bu tasvirinde, Dionysos heykelinden farklı olarak ön sol pençesini kaldırmış, sağ pençesi ise yere basmış bir durumdadır. Panterin dişi olduğunu gösteren meme uçları görülebilmektedir.

Küçük detaylar haricinde aynı kentten ele geçmiş olan yukarıdaki kabartma ve heykel grubu birbirlerine ikonografik olarak çok benzemektedir. Her iki panterin boynunda asma çelengi olması açısından, bu iki eserin tasvirlerinden de bildiğimiz tipik bir Dionysos ve panter tasviri olduğu düşünülebilir. G. Weber kabartmadaki çocuğu bir dayanak vermeden Eros olarak (kanatları yoktur) yorumlamaktadır. Ancak, Eros’un kanatlarının olması sebebiyle, tıpkı 2007 yılında bulunan heykel gibi bu

7 Jácome 2013, 536.

8 Jácome 2013, 526-554.

9 Jácome 2013, 526.

10 Vorster 1983, 89-90.

11 Andreae 1976, 299-300.

12 Weber 1892, 290. lev. XXIII.

kabartma da “Çocuk Dionysos” olarak adlandırılmalıdır.

İkonografik olarak, Tripolis heykeline en yakın bir başka örnek, Roma Dönemi’ne tarihlendirilen Tunus/Bardo Müzesi’ndeki mermer heykeldir (fig. 3)¹³. Burada, pantere yan binmiş olan ve feminen görünümlü, başında asma-üzüm tacı, sağ ve sol omuzuna uzanan lüle saç ile “Ergen Dionysos” bulunmaktadır. Panterin başı, Dionysos’a dönüktür. Sağ kolu omuzdan itibaren tamamen kırıktır. Sol kolu, panterin başına yaslanmış bir şekilde olup, el bölümü kırıktır. Panterin kalçasındaki iki çıkıntından dolayı, tıpkı Tripolis örneğindeki gibi, buraya *thyrsos*un dayanmış olması muhtemeldir. Panterin başı Dionysos’a dönük ve ağzı açıktır. Panterin boynunda asma-üzüm çelengi çok belirgin olmasa da görülebilmektedir.

Tripolis heykeline ikonografik olarak yakın bir diğer örnek, New York Metropolitan Müzesi’nde sergilenmektedir¹⁴. Adak olarak yapılmış eserde, yine ergen görünümlü Dionysos, pantere yan oturmuş şekildedir. Dionysos’un sağ eli panterin başının üstüne dayanmıştır. Sol elinde üzüm salkımı, başında da asma-üzüm tacı ve omuzlarında birer saç lülesi vardır. Omuzundan karnına gelen tek taraflı bir kuşak bulunmaktadır. Her iki ayağı da yere basmaktadır. Oranlama bakımından panter küçük kalmıştır. Panterin karnın altında yazıtlı bir altar bulunmaktadır. Yazıtta, bu heykelin adak olarak yapıldığından söz edilmektedir. Heykeller, *thorus* ve *trokhilos* profilli ovoid bir kaide üzerinde bulunmaktadır. Eser, orijinali Hellenistik Dönem’de yapılmış bir Roma Dönemi kopyasıdır.

John Kluge koleksiyonundaki bronz heykelcikde, çocuk yaşlardaki Dionysos, dişiliği belirgin yapılmış bir leopar üzerinde ata binmiş şekilde tasvir edilmiştir. MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilen heykelcik üzerinde, hırçın görünümlü leoparın boynunda sarmaşık yapraklı çelenk, Tripolis’deki gibi dikkat çekmektedir¹⁵.

Yırtıcı bir hayvanla birlikte tasvir edilen Dionysos betimlemelerinden bir diğeri, New York Metropolitan Müzesi’ndeki MS 220-235 yılları arasına tarihlenen bir lahit üzerinde bulunmaktadır¹⁶. Eserde, kalabalık kortej içinde, genç tasvir edilen Dionysos kaplana yan binmiş bir şekilde, giyimli, başında asma-üzüm tacı çok belirgin, sağ elinde *tympanon* ve sol elinde *thyrsos* tutar vaziyette görülmektedir. Başı Dionysos’a dönük olan kaplan, son derece gerçekçi yapılmıştır. Ağzı açık, ön sivri dişleri nettir. Boynundaki, alt çenesinin altındaki, bacaklarının arkasındaki tüyler de tasvir edilmiştir.

Roma İmparatorluk Dönemi’nde yapılmış olan ve Aphrodisias’da bitirilememiş halde bulunan lahitte ise¹⁷, Dionysiak bir kortejin içinde Dionysos, Ariadne, iki figür ve *thyrsos* tutan Satyros çok belirgin olmasa da görülebilmektedir. Ayrıca bu kabartmada, panter üzerinde bir çocuk bulunmaktadır. Benzer bir başka örnek, MS 3. yüzyıla

13 <http://arachne.uni-koeln.de/item/objekt/19112> (erişim tarihi 7.12.2017)

14 Richter 1954, 107, pls. 148a-b.

15 Vermeule – Eisenberg 1992, no.88.

16 Jácome 2013, 533.

17 Smith-Ratté, 2000, pl. 21; Turnbow 2011, 89, S-456, pl 257.

tarikhlenen Venedik Arkeoloji Müzesi’ndeki lahid üzerinde bulunmaktadır¹⁸. Burada, sol elinde *thyrsos*, sağ elinde bir *kantharos* (?) tutan frontal duruş sergileyen, kısa saçlı, derin gözlü işlenmiş çıplak “Ergen Dionysos” ve yanında panter durmaktadır.

Roma Kapitol Müzesi’ndeki lahitte ise, dans eden Maenad’larla birlikte Silenos ve Pan eşliğinde panter üzerinde “Ergen Dionysos” bulunmaktadır. Bu eser MS 1. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir¹⁹.

Lübnan Baalbek’deki Bakkhus Tapınağı’nın frizinde²⁰, “Çocuk Dionysos” Satyr ve Menad eşliğinde panter üzerinde kabartması yapılmıştır. Tapınak, Antoninus Pius Dönemi’ne (MS 138-161) tarihlendirilmiştir.

Nicaea’dan ele geçmiş olan Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde de aslana binmiş şekilde tasvir edilmiş Dionysos figürleri, Geta Dönemi’ne tarihlenen panter ve çocuk/genç erkek ikonografisinin bütünüyle Dionysos’u yansıttığını göstermektedir²¹.

Mozaikler üzerindeki benzer örneklere bakıldığında ise, Yunanistan Pella Müzesi’ndeki tasvirde, hayvan üstünde Dionysos tasvirinin, en erken örneklerinden birisi olduğu görülmektedir. “Ergen Dionysos” çıplak şekilde leopara yan binmiş tarzdadır. Dionysos boynundan sağ eliyle leoparı tutmaktadır. Leoparın ön ayakları şaha (kalkmış) şekilde betimlenmiştir. Tanrının başında asma yapraklı taç görülebilmektedir. Sol elinde üzerinde kurdele süslemeli bir *thyrsos* bulunmaktadır. Mozaikle ilgili tarihler tartışmalı olup, genel olarak MÖ 4. yüzyılın sonları ile MÖ 3. yüzyılın başlarına verilmektedir²². Eretria’daki mozaik de, Pella’daki Dionysos mozaikinden yaklaşık 50 yıl sonra yapılmış ve ona çok benzemektedir²³.

Delos Masklar Evi’ndeki mozaik²⁴ üzerinde kithon bulunan ergen görünümülü Dionysos, başında üzüm-asma tacı, sağ elinde kurdeleli burgulu uzun bir sopa (*thyrsos* ?), sol elinde de bir *tympanon* ile görülmektedir. Dionysos leopara yan bindiği için sağ ayağını sol bacağının altına koyarak destek almış şekilde verilmiştir. Panter, oldukça görkemlidir. Başı Dionysos’a doğru yönelmiş ve ağzı açık olup, dilinin ucu görülmektedir. Ön sağ ayağı havada diğerleri hafif açılmış durumdadır. Leoparın üzerindeki noktalar çok belirgindir. Hayvanın boynunda üzüm-asma yaprağı çelengi boynunda net bir şekilde görülebilmektedir. Mozaik, MÖ 2. yüzyılın sonu - MÖ 1. yüzyılın başına tarihlendirilmektedir²⁵.

MÖ 140-160 yılları arasına tarihlendirilen Tunus/Thysdrus’daki mozaik de²⁶, kaplan üzerinde yarı giyimli (panter postu), başında asma-üzüm tacı, sol elinde *thyrsos*u

18 Goulet 2007, 86, dn 329.

19 Gasparri 1986, 548, no. 89.

20 Gasparri 1986, 524, no. 102.

21 http://www.wildwinds.com/coins/ric/geta/_nicaea_JHE_A11-050.jpg (erişim tarihi 7.12.2017)

22 Welch 1998, kat. 34, fig. 62-64.

23 Welch 1998, 137, kat. 20, fig. 65.

24 Welch 1998, 138-139, fig. 69.

25 Guimier-Sorbets – Nenna 1992, 607-631; Guimier-Sorbets – Nenna 1992, 530-47.

26 Blanchard-Lemée et al. 1996, 92.

olan yarı binmiş şekilde Çocuk Dionyos tasviri yapılmıştır. Kaplan başını öne eğmiş, kuyruğunu da bacakları arasına sıkıştırmış sakin bir duruşu vardır. Bu eser, son derece renkli bitkisel ve geometrik süslü mozaiklerin ortasında ana pano olarak yapılmıştır.

Tunus/Thysdrus'daki bir başka mozaik de²⁷, ergen çağdaki bir çocuk şeklinde Dionysos betimlemesi yapılmıştır. MS 3. yüzyıla tarihlenen bu mozaik'de, yarı çıplak olan Dionysos, kükreyen yelesi bir aslan üzerinde durmaktadır. Dionysos, sağ elinde aslanı bir iple boynundan kontrol eder şekilde tasvir etmektedir. Dionysos'un sol elinde bir *kantharos* bulunmaktadır. Aslanın başı Dionysos'a yönelik, ağzı açık bir şekilde bakmaktadır. Aslanın arkasında ve önünde iki yarı çıplak erkek figür bulunmaktadır. Her iki figür ve Dionysos dahil olmak üzere her üçünün de başında asma-üzün çelengi bulunmaktadır.

MS 2. yüzyıla tarihlenen Lyon'daki Le Verbe Incarnée mozaiginde, hareketli bir panter üzerinde yarı oturmuş şekilde (4/3 duruşu) duran başında yapraklı bir çelenk, sol elinde uzun bir mızrak/asa, yarı çıplak ergen şeklinde tasvir edilmiştir²⁸.

Londra'daki Leadenhall Caddesi'nde bulunan ve MS 1.-2. yüzyıla tarihlenen mozaik de²⁹, yarı giyimli ergen görünümlü Dionysos sol elinde *thyrsos* tutmakta, sağ eli ise, kaplanın başının üstünde yaslanmış bir şekilde durmaktadır. Başındaki asma-üzüm tacı az belirgindir. Burada, kaplan ağzı açık ve kuyruğu yukarı doğrudur. Dionysos'a yönelmiş şekilde olup, daha hareketli bir şekilde adım atar vaziyettedir ve pençeleri net vurgulanmıştır.

Stilistik Karşılaştırmalar ve Tarihlendirme

Tripolis çocuk heykelindeki inkarnat detayında, kasıklarda yumuşak geçiş, bacak iç kısımlardaki boğumlar ve karın kasları yerine hafif dolgun bir göbek görüntüsü vardır. Bu dolgunluk bacaklarda ve ayak bileklerinde çok daha açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu esere yakın örnekler, Hellenistik Dönem'de yapılmış olan tanrısal veya gündelik hayattan çıplak çocuk heykel örneklerinde bulunmaktadır. Bauron'da (MÖ 320'ler)³⁰, Korphu'da (MÖ 3. yüzyılın başı)³¹, Pireaus'da (MÖ 2. yüzyılın başı)³² ve Atina'da (MÖ 1. yüzyılın ilk yarısı)³³ bu tip heykellerden karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu eserlerin yakın kopyaları Roma Dönemi'nde sıkça görülmektedir. Bu çerçevede, Tripolis heykeline yakın örnek olan ve MS 2. yüzyılda yapıldığı ileri sürülen Smyrna'daki³⁴ köpekli çocuk torsosu, Ephesos³⁵ (Şimdi Viyana Sanat Tarihi

27 Ghalia 2006, 57.

28 Jácome 2013, 529 Pl. 32: 29.9.

29 Jácome 2013, 533.

30 Vorster 1983, 160, kat. 91, taf. 18.2.

31 Vorster 1983, 136, kat. 98, taf. 13.3.

32 Vorster 1983, 171, kat. 104, taf. 19.1-2.

33 Vorster 1983, 177-178, kat. 69, taf. 20.2.

34 Şahin – Taşlıalan 2010, 189-192, res. 26.

35 Şahin – Taşlıalan 2010, 190, dn 37-38.

Müzesi’ndedir.) ve Paris Rodin Müzesi’ndeki³⁶ paralel örneklerden yola çıkılarak tarihlendirilmiştir³⁷. Smyrna heykelinin Hellenistik Dönem orijinalinin Roma kopyası olduğu ileri sürülmektedir³⁸. Philadelphia’da bulunan ve sol elinde üzüm salkımı bulunan mermer çıplak çocuk heykelinin hafif göbekli oluşu dikkat çekmektedir³⁹. Göbek deliği, dikine kazınmış olması ve kasık ile belin geçiş çizgilerinin geniş “V” şeklinde olması Tripolis örneği ile benzerdir. Dinç, Philadelphia’daki örnekleri Vatikan⁴⁰ örneğiyle stilistik benzerliklerden yola çıkarak MS 2. yüzyıla tarihlendirmektedir⁴¹. Bütün bunların yanında, Tripolis heykeline yakın bir başka örnek, New York J. Paul Getty Müzesi’ndeki MS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen bronz “Çocuk Dionysos” heykeldir⁴². Özellikle bacak ve göbekteki dolgunluğuyla, ayak bilek dolgunluğu Tripolis örneğini anımsatmaktadır. Tralleis mozaikli villanın bahçesinde bulunan su testisi taşıyan çıplak erkek heykelinde⁴³, çocuğun hafif kilolu durumu ve bacak yapısı, Tripolis örneğine en yakın heykeldir ve MS 3. yüzyıldandır⁴⁴.

Yukarıdaki örneklerin tarihlendirilmesine bakıldığında, araştırmacılar daha çok, çocuk figürünün saç stilinden yola çıkarak bir tarihlendirme yapmışlardır. Ancak, Tripolis’deki çocuk heykelinin sadece göbekten aşağı kısmı korunduğundan, sadece alt tarafı korunan diğer çocuk heykellerinden yola çıkılarak, net bir tarihleme yapmak mümkün olmamaktadır⁴⁵.

Tripolis heykelinde, yukarıdakilerden farklı yanları dikkate alındığında, eserin yüzeysel işlendiği ve ayrıntılarına inilmediği açıkça görülebilmektedir. Keza aynı şekilde panterin boynundaki sarmaşık yaprağı ve tüylerinin çok yüzeysel işlendiği, adeta gelişigüzel yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu yönüyle eserin genel olarak, Roma heykel sanatının artık yavaş yavaş gerilediği yıllar olan, MS 2. yüzyılın sonları-MS 3. yüzyıl başlarının tarihlendirilmesi uygun olmalıdır⁴⁶. Nitekim, bu tarihi destekleyebilecek dört görüş ortaya konabilir: Birincisi, Tripolis Dionysos sikkeleridir⁴⁷. Bu sikkelerin büyük bir çoğunluğu, MS 2. yüzyılın sonu ile MS 3. yüzyılın ilk yarısı arasında tarihlendirilmektedir. İkincisi, aynı zamanda Tripolis’in en görkemli yılları

36 Şahin – Taşlıalan 2010, 191, dn 42.

37 Şahin – Taşlıalan 2010, 189-192.

38 Şahin – Taşlıalan 2010, 192.

39 Dinç 2015, kat. 42, 87.

40 Dinç 2015, kat. 42, 87.

41 Dinç 2015, kat. 42, 87.

42 Hudson 1994, 282-284 kat. 144.

43 Dinç 2013, 57-62, kat. II.3.1, lev. 6a-d.

44 Dinç 2013, 61.

45 Şahin – Taşlıalan 2010, 191.

46 Bu konuda, Prof. Dr. Serra Durugönül, Yrd. Doç. Dr. Münteha Dinç ve Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan’a teşekkür ederim.

47 <http://www.wildwinds.com/coins/greece/lydia/tripolis/i.html> (erişim tarihi 6.12.2017) ve <http://www.asiaminorcoins.com/gallery/thumbnails.php?album=438> (erişim tarihi 6.12.2017)

olan MS 2.-3. yüzyıllardır⁴⁸. Tripolis heykelinin de bu görkemli yılların içinden olması gerekir. Üçüncüsü ise, yukarıda da açıklandığı üzere, Tralleis'deki örnekle yakın bir paralellik göstermektedir⁴⁹. Son görüş ise, bölgeyi ziyaret eden ve kendini “Neos Dionysos”⁵⁰ olarak gören Roma İmparatoru Caracalla (MS 198-217) ile ilgilidir. İmparator'un, MS 214 yılında Pergamon, Sardis, Thyateira, Philadelphia, Hierapolis ve Laodikeia'ya uğradığı bilinmektedir⁵¹. Tripolis, Philadelphia ile Hierapolis'in arasında olan Tripolis'e de uğramış olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla yukarıdaki kentlere olduğu gibi, buraya da katkı yapmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bu katkının sonucunda oluşan sempatiyle Tripolis heykeli ortaya çıkmış olmalıdır.

Tripolis Çevresindeki Heykeltıraşlık Merkezleri

Tripolis kazılarının yeni olmasından dolayı, heykeltıraşlığı hakkındaki bilgileri de yok denecek kadar azdır⁵². Ancak buna rağmen, kentteki kazılarda, az sayıda mermerden yapılmış mimari parçalara⁵³ ve heykeltıraşlık eserlerine rastlanmıştır⁵⁴. Kazılar ve yayınlar ilerlediği takdirde daha fazla karşılaştırma örneğine rastlayacağımız büyük bir olasılık dahilindedir. Bu çerçevede, aşağıda Tripolis'in bir heykeltıraşlık merkezi olma ihtimalinin güçlü olduğuna dair bilgiler içerecektir.

Tripolis ilk dönem kazılarında, başta yüksek kabartmalı Orpheus heykeli dahil olmak üzere, çok sayıda mermer heykeline rastlanmıştır⁵⁵. Ayrıca, 2015 yılında, rastlantı sonucu bulunan orta gözenekli orta gri/beyaz mermer lahit⁵⁶ ve 2013 yılı kazılarında çıkarılan altı adet mermer magistrat heykeli ile bir adet onyx heykel kaidesi⁵⁷ dikkate değer bir mermer buluntulardır. Bunların içinde sadece Dokimeion atölyesinden çıktığı öne sürülen oniks mermerinden yapılan kolossal zırlı heykel ayağıyla ilgili bir çalışma bulunmaktadır⁵⁸. Yapılan yüzey araştırmalarda Tripolis yakın çevresinde mermer ocaklarının olmadığı bilinmektedir⁵⁹. Tripolis'e komşu kentlere yakın çevresine bakıldığında ise, bu durum tersinedir. Başta Aphrodisias olmak üzere, Tralleis, Laodikeia, Hierapolis, Philadelphia ile diğerlerine göre çok daha uzakta ama önemli bir mermer ocağı merkezi Dokimeion'da bu konuda önemli bilgilere rastlanmıştır.

48 Sevin 2001, 188; Erdoğan 2012, 306; Duman 2013, 182;

49 Dinç 2013, 61.

50 Öztürk 2010,183; Lichtenberger 2011,73-74;

51 Maggie 2950, 368; Sillar 2001, 132-134.

52 Tripolis heykeltıraşlığı ile ilgili henüz kapsamlı yayınlar yapılmadığından dolayı, bu makalede ilgili eserlere yer verilmemiştir.

53 Yalçın – Gürpınar vd. 2004, 174.

54 Bk. dn 56-58 ve 60.

55 Ertan 2017, 8-76.

56 Duman - Baysal 2016, 548-549.

57 Duman - Baysal 2014, 566.

58 Zoroğlu 2014, 88.

59 Atik – Koçel-Erdem 2004, 9-20; Yalçın – Gürpınar v.d. 2004, 169-177.

Aphrodisias’ın kuzeydoğusunda bulunan Salbakos Dağları’ndaki ocaklarından çıkarılmış olan mermerler sayesinde kentte yaşamış olan heykeltıraşlar tarafından, MÖ 1. yüzyıldan MS 5. yüzyılın sonlarına değin kesintisiz olarak eserler üretilmişlerdir⁶⁰. Buradaki heykeltıraşlık okulunun net kuruluş tarihi bilinmemesine karşın, olasılıkla III. Attalos’un ölümünün ardından değişen siyasi süreç neticesinde Pergamon’lu sanatçıların Aphrodisias’a geldikleri ileri sürülmüştür⁶¹.

Tralleis heykeltıraşlığı hakkında, arkeolojik ve antik kaynaklar sayesinde bu kentte bir heykeltıraşlık ekolünün MÖ 2. yüzyıldan itibaren etkin olduğu bilinmektedir⁶². Bununla birlikte, Tralleis ekolünün kökenlerinin Pergamon’a dayandığı ve Pergamon’daki büyük sunakta Tralleis’ten gelen heykeltıraşların çalışmış olmaları örnek gösterilmektedir. Tralleis heykeltıraşlığının bir ekol olarak yükselişi erken Roma İmparatorluk Dönemi’nde devam etmiştir. Lakin Flaviuslar Dönemi ile birlikte düşüşe geçen bu ekol, Aphrodisias ekolünün yükselişi ile birlikte geri planda kalmış olup, bölgeyi etkileyen ana ekol Aphrodisias’tan devam etmiştir⁶³.

Tripolis’in kuzeyinde olup yol ağıyla bağlı olan Philadelphia’da, son yapılan araştırmalarda, Roma Dönemi’nde çok önemli bir heykeltıraşlık merkezi olduğu tespit edilmiştir⁶⁴.

Tripolis’e yakın ve yine Lykos Vadisi içindeki bir başka kent olan Laodikeia’nın çevresindeki Salbakos Dağı’ndaki (Babadağ) Domuz Deresi mermer taş ocakları kullanılmıştır. Burada yerel bir heykel atölyesi bulunmuştur. Bunun yanında daha kaliteli olan mermer ocaklarına sahip kent olan Dokimeion’dan da mermer getirildiği görülmektedir. Ayrıca bir yazıtta göre, Dokimeion’dan heykeltıraşlar Laodikeia’da çalışmışlar. Yazıt, antik dönemde gezici heykeltıraşların farklı bölgelerden aldıkları işleri grup halinde kentlere giderek yaptıklarını göstermektedir⁶⁵.

Tripolise’den yakın olan ve Lykos Vadisi’nde bulunan Hierapolis’in⁶⁶, Laodikeia ile birlikte Pergamon heykeltıraşlık ekolünden geldiği ileri sürülmektedir⁶⁷.

Ephesos, Miletos, Tralleis, Dokimeion ve Mylasa’dan bulunan yazıtlara göre, Kheresimos adında azad edilen bir köle, Domitianus ve Nerva Dönemi’nde, tüm Phrygia’daki taş ocaklarının sorumluluğunu yapmıştır⁶⁸. Dokimeion ve Tembris Vadisi boyunca Synnada, Apameia ve Laodiceia ad Lycum’daki ocaklardan üretilen mermer, Menderes Vadisi boyunca Tralleis’e ve daha sonra önemli liman kentleri olan

60 Erim 1986, 135. Aphrodisias çevresi mermer ocaklarıyla ilgili son keşifler için ayrıca bk. Attanasio – Bruno – Yavuz – Elçi 2008 217-227 ve Attanasio – Bruno – Yavuz 2014 105-151.

61 Erim 1990, 153-160.

62 Özgan 1982, 145-148; Dinç 2013, 216-228; Dinç 2013, 229-241.

63 Özgan 1982, 166.

64 Dinç – Durugönül – Kaplan – Tepebaş 2015, 181-187.

65 Şimşek 2013, 343-344.349.

66 Romeo 2011, 193-201.

67 Şimşek 2011, 344.

68 Hirt 2010, dn 46.

Miletos ve Ephesos'a gönderilebilmekteydi⁶⁹. Bütün bunlara bakıldığında, Tripolis ile ağı bulunan heykeltıraşlık merkezleri arasında, Hellenistik Dönem'de başlayan ve Roma Dönemi'nde devam eden bir etkileşimin izleri görülebilmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

İkonografide Dionysos çocuk, ergen, yetişkin kişi olarak, bir yırtıcı hayvanın (arслан, panter, leopar, kaplan) yanında yaslanmış veya üstüne çıkmış bir şekilde görülmektedir. Örneklerine Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Akdeniz dünyasında sıkça rastlanmaktadır ve daha çok mozaiklerde karşımıza çıkmaktadır. Ancak nadir olarak heykel ve kabartma olarak da yapılmıştır. Tripolis heykeline en yakın ikonografik örnek, 19. yüzyılın başlarında, yine bu kentte bulunduğu ileri sürülen bir kabartmadır. Kabartmadaki en büyük fark, “Çocuk Dionysos” panter üzerinde olduğu halde, ata binmiş şekilde yapılmıştır. G. Weber⁷⁰, bu kabartmadaki çocuk figürünü her ne kadar Eros olarak ifade etse de, Eros'un (?) kanatlarının olmaması sebebiyle, bu görüşünün yanlış olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, kabartmadaki panterin boynundaki asma dalları, çocuk figürünün başında asma-üzüm tacı ve sol elindeki ucu topuzlu asa nedeniyle de, bu kabartmayı 2007 yılında bulunan heykele en yakın örnek olarak değerlendirmek gerekir. Çalışmanın konusu olan ve 2007 yılında bulunan heykelin ikonografik olarak en yakın örneklerden biri, John Kluge koleksiyonundaki MÖ 1. yüzyıla tarihlenen bronz heykelcik⁷¹ ile MS 138-161 yılları arasında yapıldığı düşünülen Baalbek'deki Bacchus tapınağı frizindeki kabartma “Çocuk Dionysos” olarak yapılan yakın örneklerdir⁷². Roma Dönemi'ne tarihlendirilen Tunus/Bardo Müzesi⁷³, New York Metropolitan Müzesi'ndeki⁷⁴ heykellerde panterli Dionysos ergen olarak yapılmıştır. Dionysos tasvirlerinin Tripolis örneğinden en büyük farkı, eğer Dionysos yetişkin yapıyorsa feminen bir görünüme sahip olmasıdır.

Yukarıda söz edildiği gibi mozaik olarak sık işlenen bu konu, yine Tripolis örneğine çok yakındır. Söz konusu mozaik örneklerinde stil kritiği üzerinden bir değerlendirme yapılamadığı anlaşılmaktadır. Buluntular ya mevcut tabakadan ya da yazıttan yola çıkılarak tarihlendirilmişlerdir. Yanında bir yırtıcı hayvanla tasvir edilen Dionysos örnekleri, Hellenistik Dönem'i'nde başlamış ve Roma Dönemi'nde artarak devam etmiştir. Tripolis heykeli de mevcut tabakadaki durumundan bakılırsa, Geç Antik Çağ tabakasında devşirme taş olarak kullanılmıştır ve dolayısıyla daha önceden yapıldığı anlaşılmıştır.

Tripolis'de Dionysos kültürünün varlığını gösteren üç kanıt sayılabilir: Birincisi,

69 Hirt 2010, 47.

70 Weber 1892, 290

71 Vermeule – Eisenberg 1992, no.88.

72 Gasparri 1986, 524, no. 102.

73 Richter 1954, 107, pls. 148a-b.

74 Richter 1954, 107, pls. 148a-b.

Tripolis’de daha önceden bulunan G. Weber’in yayınladığı kabartmadır⁷⁵; ikincisi Tripolis’de ele geçen bir altardır. İmparator (Nero ?) ve Tanrı Dionysos’a adanan bu altar, üzerindeki bezemelerden ve yazıt karakterinden yola çıkılarak MS 60-70 yılları arasına tarihlendirilmektedir⁷⁶. Altarın yazıtından anlaşıldığı kadarıyla, Dionysos’a inanan rahip ve üyeleri tarafından adanmıştır⁷⁷. Muhtemelen bu gelenek ileri yıllarda da devam etmiş ve böylece de “Çocuk Dionysos” heykeli yapılmıştır. Üçüncü ve sonuncusu ise, kentte Dionysos sikkelerine sıkça rastlanmasıdır⁷⁸.

Roma Dönemi’nde önemli bir ticaret kenti olan Tripolis⁷⁹, çevresindeki kentlerle yol ağı ile bağlı olduğundan, birçok konunun yanında aralarında mermer ticareti ve heykeltıraşlık açısından da bir ilişki olmalıdır. Yukarıda da açıklandığı üzere, Tripolis’e çok yakın olan Laodikeia’da seyyar heykel sanatçılarının varlığı dikkat çekmektedir⁸⁰. Bu çerçevede, Tripolis’deki araştırmalar çok yeni olmasına rağmen, kent, burada da Roma Dönemi’nde, bir yerel heykeltıraşlık merkezi olabileceği sinyalini vermiştir. Nitekim Hellenistik Dönem’de farklı kentlerde devam eden Pergamon ekolü erken Roma Dönemi’nde de etkisini sürdürmüş ve Aphrodisias okulu da, bu ekollerle ortaya çıkmıştır⁸¹. Belki Tripolis de bu gelişim sürecinde heykeltıraşlık eserleriyle yer almış olabilir. İlerideki kazılarla ortaya çıkarılacak buluntular bu görüşe yön verecektir.

Yaklaşık 40 cm. yükseklikte olan Tripolis “Çocuk Dionysos” heykelinin kaidesinden ve arkasının iyi işlenmemiş şekilde bırakılmış olması, bunun ya bir duvar önünde ya da bir niş içinde sergilendiğini düşündürmektedir. Ayrıca benzer örneklerinden ve üzerindeki izlerden yola çıkılarak, bu eserin tamamlanmış şekli tespit edilebilmiştir (fig. 8).

Sonuç olarak, ergen veya yetişkin örnekleri bulunmasına rağmen, Tripolis’deki kaliteli beyaz mermerden yapılmış panterin üzerinde yarı binmiş çocuk heykeli, Dionysos’a aittir ve heykeltıraşlık açısından ünik bir eserdir. Bu eser, muhtemelen Hellenistik Dönem’deki örneklerden yola çıkılarak, MS 2. yüzyılın sonu-MS 3. yüzyılın başlarında yapılmış olup, yerel bir üretdir.

75 Weber 1892, 290.

76 Guizzi – Yener 2017, 75-81. Bu altar da, “Dionysos’a inanan rahip ve üyeleri tarafından Caesar (Nero?) ve Dionysos’a adanmıştır.” şeklinde bir yazıt bulunmaktadır.

77 Guizzi – Yener 2017, 75-81. Dionysos kültü organizasyonları, Roma Dönemi’nde çeşitli isimlerle anılan grup ve dernek çatısı altında yapıldı. Büyük derneklerin kentlerde küçük şubeleri olduğu gibi, yerel çaplı organizasyonlarda gerçekleştirilirdi. Bk. Öztürk 2010, 160-165. Dionysos dernekleri, Tripolis yakın çevresindeki kentlerde bulunan yazıtlardan dolayı var olduğu bilinmektedir. Bk. Dionysos kültü ile ilgili olarak, Hierapolis için Öztürk 2010, 145; Laodikeia için Öztürk 2010, 147. Ayrıca bk. Anadolu geneli için bk. Öztürk 2010, 71-160.

78 Bk dn 48.

79 Agora’da çevre kentlere ait çok sayıda sikke bulunmuştur. Bu da ticari ilişkilerinin ne kadar yoğun olduğunu göstermektedir. Bk. Duman 2017, 7.

80 Bk. dn 59 ve 64.

81 Özgan 1995, 155.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

Attanasio – Bruno – Yavuz 2014

Attanasio, D. – M. Bruno – A. B. Yavuz, “On The Provenance of Some Sculptural and Decorative Marbles Used at Aphrodisias”, *Rend. Mor. Acc. Lincei*, 9.25, 105-151.

Attanasio – Bruno – Yavuz – Elçi 2008

Attanasio, D. – M. Bruno – A. B. Yavuz – H. Elçi, Aphrodisias and the newly discovered black and white marble quarries of Göktepe, Muğla, in *Roman portraits from Aphrodisias*, (eds. R. R. R. Smith – J. L. Lenaghan), , Istanbul. 217–227.

Atik – Erdem 2004

Atik, N. – Z. K. Erdem, “Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri 2001-2003 Yılı Saptamalarının Değerlendirilmesi”, *Tüba Kültür Envanteri Dergisi* 2, 9-39.

Andreae 1976

Andreae, B., “Schmuck Eines Wasserbeckens in Sperlonga”, *RM* 83, 287-309.

Blanchard-Lemée et al. 1996

Blanchard-Lemée, M. – M. M. Ennaïfer – H. Slim – L. Slim, *Mosaics of Roman Tunisia*, Dallas.

Carpenter 2002

Carpenter, T. H. *Antik Yunan’da Sanat ve Mitoloji* (çev. N. M. Ünlüoğlu), İstanbul.

Carpenter 1986

Carpenter, T. H., *Dionysian Imagery in Archaic Greek Art*, Oxford.

Cohen 1995

Cohen, M. G., *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*, Los Angeles.

Diñç 2013

Diñç, M., *Tralleis Heykeltraşlık Eserleri 1996–2002 Kazılarında Ele Geçen Hellenistik ve Roma Dönemi Mermer Heykeltraşlık Buluntuları* (Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mersin.

Diñç 2015

Diñç, M., “Manisa Müzesi’ndeki Hellenistik-Roma Dönemi Heykelleri”, *Manisa Müzesi Heykeltraşlık Eserleri* (ed. S. Durugönül), İstanbul, 27-98.

Diñç – Durugönül – Kaplan – Tepebaş 2015

Diñç, M. – S. Durugönül – D. Kaplan – U. Tepebaş, “Manisa Müzesi Heykeltraşlık Eserlerinin Değerlendirilmesi”, *Manisa Müzesi Heykeltraşlık Eserleri* (ed. S. Durugönül), İstanbul, 181-187,

Duman 2013

Duman, B., “Son Arkeolojik Araştırmalar Yeni Bulgular Işığında Tripolis ad Maeandrum”, *Cedrus* 1, 179-200.

Duman – Baysal 2014

Duman, B. – H. H. Baysal, “Tripolis 2. Sezon Kazı ve Restorasyon Raporu: 2013”, *KST* 36/2, 633-650.

Duman – Baysal 2016

Duman, B. – H. H. Baysal, “Tripolis 2015 Yılı Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları”, *KST* 38/2, 539-562.

Duman 2017

Duman, B., “Tripolis’in Yeri Önemi ve Kısa Tarihi”, *Tripolis*

Araştırmaları Tripolis Ad Maeandrum (ed. B. Duman), İstanbul, 1-16.

- Erdoğan – örtük 2009 Erdoğan, A. – A. örtük, “Tripolis Kazısı 2007 alışmaları”, KST 30/4, 107-138.
- Erdoğan 2011 Erdoğan, A., “Tripolis 2008 - 2009 Yılı Kazıları”, KST 32/3, 328-347.
- Erdoğan – Aktař 2011 Erdoğan, A. – R. Aktař, “Tripolis Doğu Nekropolis Kazı alışmaları”, ADerg 16, 1-82.
- Erdoğan 2012 Erdoğan, A., “Tripolis”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları (ed. A. ilingirođlu – G. Polat – Z. Mercangöz), 314-332, İzmir.
- Erim 1986 Erim, K., Aphrodisias City of Venus Aphrodite, Michigan.
- Erim 1990 Erim, K., "Portrait Sculpture of Aphrodisias", Aphrodisias Paper, JRA I, 153-160.
- Ertan 2017 Ertan, U. B., Tripolis Antik kenti Roma Dönemi Heykeltraşlık Eserleri (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- Gasparri 1986 Gasparri, C., “Dionysos”, LIMC III, 414-566.
- Ghalia 2006 Galia, T., “Belief, Gods, and Myths”, Stories in Stone: Conserving Mosaics of Roman Africa (ed. A. Khader), 47-62.
- Guimier-Sorbets – Nenna 1992 Guimier-Sorbets, A. M. – M. D. Nenna, “L' Emploi de Verre, de la Faience et de la Peinture dansles Mosalques de Delos”, BCH 116, 607-631.
- Guimier-Sorbets – Nenna 1995 Guimier-Sorbets, A. M – M. D. Nenna, “Réflexions sur la couleur dans les mosaïques hellénistiques: Délos et Alexandrie, BCH 119, 529-563.
- Goulet 2007 Goulet, C. C., A Study of Deity Assimilation in Sculptural Representations Of Male Children from the Roman Imperial Era, Joukowsky Institute, The University of Brown phd, Rhode Island Hall.
- Guzzi – Yener 2017 Guizzi, F. – B. Yener, “An inscribed Altar from Tripolis ad Maeandrum”, Tripolis Araştırmaları, İstanbul, 75-82.
- Habicht 1975 Habicht, C., “New Evidence on the Province of Asia”, JRS 65, 64 – 91.
- Hirt 2010 Hirt, A. M., Imperial Mines and Quarries in the Roman World: Organisational Aspects 27 BC.- AD. 235, New York.
- Hudson 1994 Hudson, C., Passion for Antiquities. Ancient Art From the Collection of Barbara and Lawrance Fleischman (ed. J. Harris), Malibu.
- Jácome 2013 Jácome, P. M., “Bacchus and Felines in Roman Iconography: Issues of Gender and Species”, Redefining Dionysos (ed. Alberto Bernabé), Berlin-Boston, 526-540.
- Jones 1971 Jones, A. H. M., The Cities of the Eastern Roman Provinces, Oxford.
- Isler-Kerényi 2007 Isler-Kerényi, C., Dionysos in Archaic Greece: An Understanding Through Images, Leiden.
- Lichtenberger 2011 Lichtenberger, A., Severus Pius Augustus. Studien zur sakralen

- Repräsentation und Rezeption der Herrschaft des Septimius Severus und seiner Familie (193-211 n. Chr.), Leiden.
- Maggie 1950 Maggie, D., *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ*, Princeton, New Jersey.
- Özgan 1982 Özgan, R. *Yunan ve Roma Devri Tralleis Heykeltraşlığı* (Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doçentlik Tezi), Konya.
- Özgan 1995 Özgan, R., *Die griechischen und römischen sculpturen aus Tralleis*, Bonn.
- Öztürk 2010 Öztürk, B., *Roma İmparatorluk Çağı Küçükasyası'nda Dionysos Kültü*, İstanbul.
- Ramsay 1890 Ramsay, W. M., *The Historical Geography of Asia Minor*, London.
- Ramsay 1895 Ramsay, W. M., *The Cities And Bishoprics Of Phrygia: I*, Oxford.
- Richter, 1954 Gisela, M. A., *Catalogue of Greek Sculptures*. Cambridge.
- Romeo 2011 Romeo, I., "The Beautiful Tomb and Civic Identity in Julio-Claudian Hierapolis", *Roman Sculpture in Asia Minor* (eds. F. D'Andria – I. Romeo), *Roman Sculpture in Asia Minor*, JRA Supp. 80, 193-211.
- Sevin 2013 Sevin, V. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara.
- Sillar 2001 Sillar, S. *Quinquennium in provinciis : Caracalla and imperial administration AD 212-217*, The University of Queensland, Unpublished phd, Queensland.
- Smith – Ratté 2000 Smith, R. R. R. – C. Ratté, "Archaeological Research at Aphrodisias in Caria, 1997 and 1998," *AJA* 104, 221-253.
- Şahin – Taşlıalan 2010 Şahin, M. – M. Taşlıalan, "Smyrna Agorası Heykeltraşlık Buluntuları", *Olba* 18, 175-240.
- Şimşek 2011 Şimşek, C., "Sculpture From Laodiceia (Laodikeia ad Lycum)", (Eds. F. D'Andria - I. Romeo), *Roman Sculpture in Asia Minor*, JRA Supp. 80, 336-345.
- Şimşek 2013 Şimşek, C., *Laodikeia (Laodicea ad Lycum)*, İstanbul.
- Turnbow 2011 Turnbow, H. N., *Sarcophagi and Funerary Display in Roman Aphrodisias* Institute of Fine Arts New York University phd, Newyork.
- Üreten 2006 Üreten, H., "Tripolis Antik Kent Tarihi ve İnanç Coğrafyası: Tanrıça Leto Örneği", *Buldan Sempozyum Bildirileri (23-24 Kasım 2006)*, (Ed. İ. Ertuğrul-T. Tok), Denizli, 941-949.
- Vermeule – Eisenberg 1992 Vermeule, C. C. – J. M. Eisenberg, *Catalog of the Greek, Etruscan, and Roman Bronzes in the Collection of John Kluge*, New York, Boston.
- Vorster 1983 Vorster, C., *Griechische Kinderstatuette*, Köln.
- Weber 1892 Weber, G., "Bas-Relief de Laodicee et de Tripolis", *RevArch*, 290.
- Welch 1998 Welch, Z., *The Dionysiac Mosaics of Greece and The Coast of Asia Minor*, University of McMaster phd, Ottawa.
- Yalçın – Gürpınar 2004

Yalçın, N. M. – O. Gürpınar, “Buldan (Denizli) Yöresinin Temel Jeolojik Özellikleri ve Jeolojik Miras Envanteri” Tüba Kültür Envanteri Dergisi, İstanbul, 169-186.

Zoroğlu 2014

Zoroğlu, C., Anadolu’da Roma Dönemi Zırlı Heykellerin Gelişimi (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Fig. 1 Tripolis Çocuk Dionysos ve panter heykelinin önden genel görünümü (2007-2008 Tripolis kazı arşivinden)

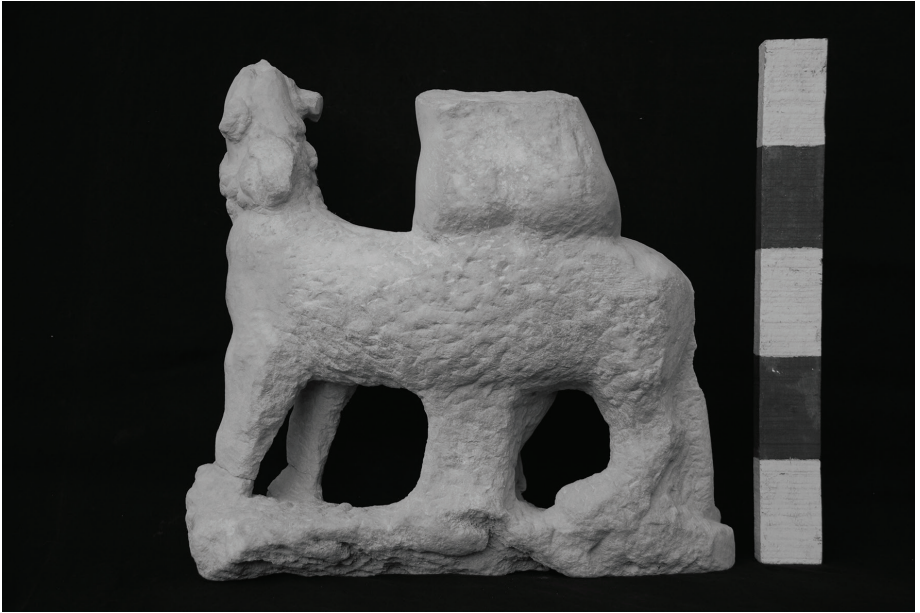

Fig. 2 Tripolis Çocuk Dionysos ve panter heykelinin arkadan genel görünümü (2007-2008 Tripolis kazı arşivinden)

Fig. 3 Tripolis Çocuk Dionysos ve panter heykelinin önden baş ve boynu (2007-2008 Tripolis kazısından)

Fig. 4 Tripolis Çocuk Dionysos ve panter heykelinin arkadan baş ve boynu (2007-2008 Tripolis kazısından)

Fig. 5 Tripolis panter heykelinin yukarıdan baş ve yüzü (2007-2008 Tripolis kazısından)

Fig. 6 Tripolis Çocuk Dionysos'un yandan ve panter heykelinin de arkadan görünümü (2007-2008 Tripolis kazı arşivinden)

Fig. 7 Tripolis Çocuk Dionysos'un ve panter heykelinin yukarıdan görünümü (2007-2008 Tripolis kazı arşivinden)

Fig. 8 Tripolis Çocuk Dionysos olası görünümü